

- середовища для підлітків з депресивними розладами / Н.І. Бігун // Наукові праці Кам'янець-Подільського державного університету. Серія: психологічні науки. – Вип. 1. – Кам'янець-Подільський: Видавець Зволейко Д.Г. – 2007. – С. 4 – 7.
2. Коцур Н.І. Психогігієна: Навчальний посібник / Н.І.Коцур, Л.С.Гармаш. – Чернівці: Книги – ХХІ, 2006. – 380 с.
  3. Подкорытов В.С. Депрессии. Современная терапия: руководство для врачей / В.С. Подкорытов, Ю.Ю. Чайка. – Харьков: Торнадо, 2003. – 352 с.
  4. Смулевич А.Б. Депрессии при соматических заболеваниях / А.Б. Смулевич. – М.: Медицинское информационное агенство, 2003. – 432 с.

The article is devoted the problem of the depressed disorders for the teens. The recommendations have been elaborated for psychologists of educational institutions, social pedagogues, teachers and parents is represented in the article. The main lines of psycho-prophylactic and psycho-therapeutic work with the pupils of the given crisis category have been determined.

Keywords: depression, puberty's period, personality, personality development, psycho-prophylactics, psycho-therapeutics.

Отримано: 23.06.2010

УДК 159.922.72

І.М. Біла

Аналіз конструкторських проєктів дошкільників

У статті досліджуються характерні особливості творчого задуму дошкільників, розкривається специфіка його формування в дошкільному віці, вивчаються закономірності формування гіпотези у конструкторській діяльності з позиції стратегіального підходу, а також аналізуються отримані результати емпіричного дослідження.

Ключові слова: творча діяльність, дошкільник, дитяче конструювання, проєкт, задум, гіпотеза.

В статье исследуются характерные особенности творческого замысла дошкольников, раскрывается специфика его формирования в дошкольном возрасте, изучаются закономерности формирования гипотезы в конст-

рукторской деятельности с позиции стратегического подхода, а также анализируются полученные результаты эмпирического исследования.

Ключевые слова: творческая деятельность, дошкольник, детское конструирование, проект, замысел, гипотеза.

Постановка проблеми. Проблема формування творчого задуму в конструкторській діяльності дошкільників є вирішальною у дослідженні всього творчого процесу конструювання. Задум, як результат мисленнєвої діяльності, організовує, спрямовує увесь процес конструювання, визначає його продуктивність. Створення задуму, проекту розв'язання конструкторської задачі є центральним механізмом творчості.

Особливості формування уявлення про майбутній продукт діяльності через призму психології праці вивчали Б. Г. Ананьєв, Б. Ф. Ломов, В. О. Моляко, І. М. Сеченов. У психології мислення проблема побудови задуму досліджувалась Дж. Брунером, В. В. Давидовим, К. Дункером, Н. А. Менчинською та ін. В дитячій творчості дитячі задуми вивчали О. М. Давидчук, О. М. Дьяченко, Ю. О. Полуянов, Н. П. Сакуліна та ін.

Завданням дослідження є з'ясування специфіки розумових дій дошкільників у створенні творчого конструкторського задуму.

Ми зосереджуємо увагу свого дослідження на безпосередньому вивченні характерних особливостей творчого задуму дитячого конструювання з позиції стратегіального підходу (концепція В. О. Моляко), який є стрижнем нашого дослідження.

Вклад основного матеріалу дослідження. У ході дослідження дітям пропонувался перелік творчих завдань на конструювання, що передбачали конструювання з об'ємного, плаского будівельного матеріалу, графічні завдання та евристичні задачі.

Оцінюючи змістові характеристики задумів, ми аналізували передумови їх виникнення. Серед визначальних були: вимоги дорослого (задані умови задачі), засвоєні способи конструкторської діяльності, емоційний досвід тощо. В цілому джерелами конструкторських задумів дітей є, з одного боку, оточуюче життя, де вони черпають зміст для своєї діяльності, з другого – розвиваюча гра, в ході якої виникає необхідність виготовлення предметів, іграшок. Задум народжується вже в процесі самого конструювання. У тому випадку, коли у дітей є чіткі уявлення про ті явища, які вони хочуть відобразити у конструкції, задум набуває найбільш повного розвитку. Так, наприклад, у завданні “Конструювання з природного матеріалу” Саша Т. (сер. гр.) має уявлення про гру в хокей, тому конструює сюжет, який включає людину-хокеїста (шишка), клюшку (пір'я), та шайбу (жолудь); Філіп К. будує корабель (шишка і пір'я); Вова О. – підводний

корабель (перець, насіння ясеня). У завданні “Мозаїка з паличок” Даша С. будує ромб, коментуючи: “Даша вже знає, що це ромб”.

Тобто усі задуми не тільки знаходяться у сфері безпосередніх інтересів, досвіду дітей, а й мають підґрунтям чіткі уявлення. Із залишкового матеріалу діти аналогічно виготовляють предмети, які відображають їх знання та досвід, так Дарина К. пропонує виготовити ланцюжок з кулоном (проволока та комп’ютерний диск), Віка Н. – браслет (зі скріпок), Настя М. – буси, Максим С. – гру (корком з гумкою влучити в стаканчик), кеглі (гумкою збити корки) тощо.

Щодо динаміки створення задуму, то нові образи конкретних конструкцій діти можуть створювати по мірі формування загальних уявлень, знань про них, про перетворення будівельного матеріалу, способи конструювання. При цьому вони виходять або з можливостей будівельного матеріалу та заданих дорослим вимог, або з чуттєвого досвіду, отриманого в результаті ознайомлення з реальним об’єктом, образ якого дитина бере за основу задуму майбутньої конструкції.

Пропонуючи дошкільникам завдання на конструювання з залишкового матеріалу, що передбачало виготовлення подарунків друзям і знайомим, а також різного типу евристичні задачі (“День народження гнома”, “Врятуй зайчика” і т. п.), ми спостерігали емоційну захопленість творчою діяльністю, активізацію мисленнєвої діяльності як у молодших дошкільників, так і у дітей старшого дошкільного віку. Ігрове завдання підсилює мотивацію конструювання, спрямовує вектор діяльності дітей, що є особливо цінним у молодшому дошкільному віці, на початковому етапі розвитку конструкторської діяльності.

Задум дошкільників ще нестійкий. Наприклад, дитина зібралась будувати з природного матеріалу їжака, взяла шкарлупу грецького горіха і заявила, що це буде ліжко для ляльки. Форма шкарлупи спонукала виникнення у неї мисленнєвої аналогії за формою. Такі зміни задуму на початковому етапі конструювання є, швидше, не виключенням, а правилом і пояснюються тим, що сприймання форми спонукають появу аналогії форми, що змінює у дитини нестійкий задум.

Інколи дитина задумує побудувати якусь конструкцію, але після пропозиції дорослого описати способи її побудови змінює рішення, ставить перед собою інші більш доступні задачі, зумовлені попереднім досвідом. Це пояснюється тим, що у дітей задум, який народжується у формі образу і містить загальний план та засоби його реалізації, можуть не співпадати, формуватися у різному темпі й у якійсь мірі окремо один від одного. І, як наслідок, між задумом та образом утворюються розриви, що найчастіше виникають із-за невідпо-

відності задуму тим зображувальним засобом, якими володіє дитина.

Нерідко трапляються й випадки, коли дитина, задумавши намалювати, сконструювати будь-який предмет, приступає до виконання свого задуму і з'ясовує, що вона цього зробити не може. У таких випадках вона говорить, що не вміє. Так, наприклад, у завданні “Домалюй фігуру”, що передбачало оригінальне зображення, доконструювання зображення кіл, Настя М. планує намалювати машину, але в якийсь момент усвідомлює, що це їй ще не під силу: “Треба об'єднати два колеса, але я не вмію малювати”. Подібні коментарі звучали і під час виконання інших завдань, наприклад, Женя К.: “Не вмію малювати” (“Неіснуюча тварина”), Вітя Б.: “Я не знаю” (“Мозаїка з паличок”), Соломія Ф.: “Мав бути динозавр, але не вийшов”, Світлана П.: “Я тільки лисичок вмію малювати” (“Неіснуюча тварина”) і т. д.

Отже, у ході конструювання задум може змінюватись, з'являється інший предмет. Приступаючи до діяльності, малюк опиняється під владою вражень, які він отримав зовсім нещодавно. Так Максим С. (завдання “Сірникові коробки” – конструювання з порожніх коробок) оголошує: “Я буду корабель, ... але вийшов будинок”; Ваня Б. (“Об'ємна скульптура”) планує побудувати рибку, але згодом демонструє сачок (“кидати в воду, ловити рибу”); у Даника Л. у завданні “Мозаїка з паличок” в процесі роботи будинок “перетворюється” у пістолет, у Володі К. (“Сірникові коробки”) дорога у пітона і т. п.

Зазвичай розповіді про готову конструкцію після закінчення роботи над нею набагато змістовніші та цікавіші, ніж ті, що супроводжують процес побудови. Так, у завданні “Танграм”, що передбачало конструювання з деталей розрізаного певним чином квадрата, Вітя Ч. побудував печеру зі скарбами і розповів: “Тут ніхто не живе, тільки скарби. Лицарі тут не ходять”. Вигоготовивши на занятті “Конструювання з природного матеріалу”, пропелер, Вітя розповідає про спосіб його виготовлення: “Вдягаєш на спину, там включається вогонь і можна полетіти”. Вигоготовивши пристрій для музики із залишкового матеріалу (завдання “Подарунки”), Настя М. пояснює: “Так поставити паличку і буде грати музика”. У завданні “Неіснуюча тварина” діти малюють, а потім пояснюють: “Черепахозмія їсть квіти, траву, охороняє людей; сліз – схожий на равлика, їсть все отруйне; робот Філя буде варити їсти”. Настя, побудувавши з геометричного конструктора будинок, на вікні якого стоїть колобок, розповідає: “Колобок зустрічає зайчика, він грається з колобком”; Олег Ф. (мол. вік) після закінчення роботи з геометричним конструктором пояснює: “Мама робить салат і бутерброд”.

Важливою характеристикою творчого задуму дошкільників є

продуктивність його створення, тобто кількість ідей, гіпотез, пропонує дитині. Найбільшу кількість задумів дошкільники демонстрували під час виконання завдань “Кружечки” (старші дошкільники – у середньому по 5 образів, молодші – 4,5) та “Домалюй” (5 (4,2)). Найменша продуктивність задумів, проектів спостерігалась у завданні “Уявні предмети”, де діти з паперових прямокутників виготовляли різні конструкції та “Об’ємні фігури”, що передбачало побудову предметів із форм-конусів (табл. 1.).

Таблиця 1
Середня кількість задумів дошкільників у завданнях на конструювання

Завдання	Кружечки	Домалюй	Контур	Танграм	Геометр. конструктор	Об’ємна скульптура	Уявні предмети	Сірникові коробки	К-ня з природ. матер.	Подарунки
Старші дошкільники	5	5	2	1,4	2	1	0,7	2	2,4	2
Молодші дошкільники	4,5	4,2	0,8		2	0,7	0,8	1	2	1,4

Встановлено, що реалістичність проектів дітей підвищується пропорційно віку, а оригінальність і виразність задумів мають тенденцію з віком до зниження. Так, наприклад, у задумах дітей старшого дошкільного віку з’являється більше об’єктів, предметів повсякденного вжитку, що мають утилітарне значення. У завданні “Танграм” – будинок, труба, піраміди, стріли, ялинка тощо; “Уявні предмети” – книжки, літак, будинок; завдання “Контур” – парасоля, резинка, буква “О” і т. п. Задуми дітей молодшого віку більш оригінальні, наприклад, у завданні “Кружечки” – круглий диван, Бетмен, комп’ютер; “Контур” – хмаринка з краплинами, нора, вареник; “Танграм” – пустеля, робот, акула, плаваючий пристрій, печера, інопланетянин; “Уявні предмети” – карта Києва, цукерка, конвертик для дитини тощо (табл. 2.).

Таблиця 2
Кількість оригінальних задумів розв’язання задач на конструювання у дошкільному віці

Завдання	Кружечки		Дома- люй		Контур		Танграм		Геометр. конст- руктор		Об'ємна скульп- тура		Уявні пред- мети		Пода- рунки	
	О	ДО	О	ДО	О	ДО	О	ДО	О	ДО	О	ДО	О	ДО	О	ДО
Ст. дошк. вік	12	22	12	6	16	12	5	3	9	7	19	6	7	-	2	2
Мол. дошк. вік	7	22	12	6	25	-	6	6	10	3	6	15	10	-	2	7

Своєрідність задумів дошкільників ми виявляли й під час розв'язання ними евристичних задач. Так, розв'язуючи задачу “Як врятувати зайчика?”, дошкільники співставляють вимоги задачі й пропонують різні гіпотези, варіанти порятунку зайчика, що тоне.

Використовуючи пропонований конструкторський матеріал, діти продукують різноманітні задуми: за допомогою надутої кульки, яка полетить; дерев'яної палички, що плаває у воді; складеного з паперу кораблика; тарілки, як човна, та палички, як весла. Найбільш детальним і оригінальним виявився конструкторський задум Філіпа К. (ст. група) та Віті Ч. (сер. група), що передбачає конструювання паруса з паперу та палиці й використання відра, прикріпленого до тарілки. Кулька при цьому має виконувати сигнальну функцію.

Під час розв'язання творчої евристичної задачі “Використання газети”, діти демонстрували як тривіальні варіанти використання газети (зробити пілотку, кораблик, літачок), так і творчі, оригінальні (для сушки взуття, кульок для зернят, вирізати сніжинку, зробити віяло).

Те ж саме відбувалось і під час розв'язання інших евристичних задач, зокрема, “Прикрась ялинку”. Частіше за все діти називали наступні варіанти ялинкових прикрас: м'які іграшки, іграшки з паперу, кульки, цукерки, а рідко: мамині прикраси (Назар Я., мол. вік); розфарбовані шишки (Настя С.); гроші (Єгор Б.); горіхи від білки, яблука від їжака, калина від ворони (Вітя Ч., мол. вік).

Як висновок, конструкторський задум дітей з елементами творчості може створюватися під час будь-якого виду конструювання, в якому відображається власне перетворююча діяльність мислення та уяви дитини, що зумовлена її пізнавальними інтересами. У цьому випадку вихідним при створенні задуму можуть бути зразки, що формуються на основі попереднього досвіду сприймання предметів дійсності, мистецтва, малюнків, фотографій, ілюстрацій, які в процесі складної мисленнєвої діяльності (аналогізування, комбінування, реконструювання) перетворюються в уявлення майбутньої будівлі.

Розширення задуму гри відбувається під впливом літературних творів, розповідей дорослих, іншої інформації, що отримує дитина.

Найчастіше в задумі дитина відображає основну структуру будівлі, її форму, колір, поєднання деталей, рідше її функцію. На основі засвоєних способів діяльності або ж мисленнєвого експерименту вона знаходить способи створення нової для неї конструкції.

У ході дослідження нами з'ясовано, що створення задуму конструкторської діяльності дошкільників пов'язане із застосуванням послідовних розумових дій на рівні тенденцій. Найбільш характерними у формуванні конструкторського задуму дітей є мисленнєві тенденції, що пов'язані з пошуком потрібних структур (форми, кольору тощо), протиставлення та комбінування. Ці тенденції наповнюють змістом уже функціонуюче первинне уявлення про майбутній задум й визначають стратегію пошуку. Найбільшу роль у формуванні задуму конструкторської діяльності, відіграє аналогія, копіювання зразків, наслідування відомого, що пояснюється, перш за все, невеликим запасом знань дошкільників, відсутністю необхідного досвіду, вмінь розв'язувати задачі.

У нашому дослідженні найчастіше діти за основу своїх конструкторських образів обирали форму. Наприклад, у завданні "Конструювання з природного матеріалу": шишка – ялинка, тулуб білки чи птаха; шкаралупа каштана – їжак, жабка; жолудь – мишка, гном; шкаралупа горіха – ліжко для ляльки, чашка і т. д. У завданні "Сірникові коробки" коробка нагадувала дітям цеглу, стіл, ліжко, двері тощо. Подібна тенденція (пошуку аналогії форми, структури) спостерігалась і під час виконання інших завдань.

Комбінуючи мисленнєві дії, що являли собою поєднання образів чи їх елементів, діти у більшій мірі використовують під час конструювання з геометричних форм (85% – старших дошкільників, 76 % – молодших), у завданні "Танграм" – 92 (90)% поєднують фігури різного розміру, форми та кольору. Поширеною мисленнєвою дією комбінування було й під час конструювання з природного матеріалу виконання завдання "Неіснуюча тварина" (жирафOVERBлюд, мурашкоїд, черепахоЗмія, літаючий верблюд, лисомух тощо).

Найчастіше дошкільники використовували ситуативну, спонтанну стратегію, наприклад, Максим С. у шкаралупі бачив чашку, у шишці – лимонад; Соломія Ф. перець уявляла деревом; Вова О. моркву – "містером Морква" і т. п.

Стратегічні тенденції мислення творчого пошуку спрямовують напрямок розумової дії дітей, визначають результат творчого конструювання в цілому. Саме стратегічні тенденції мислення допомагають структурувати весь мисленнєвий процес формування

гіпотези, задуму творчого конструювання, структура якого включає: припущення, трансформацію задуму, формування провідного образу, побудову моделі розв'язання задачі (рис. 1).

Оптимізація, стимуляція процесу формування задуму передбачає не тільки врахування певної структурованості цього процесу, а й створення відповідних умов, що передбачають використання системи питань, що стимулюють виникнення творчого задуму: “Що можна виготовити?”, “Як можна змінити?” і т. п.

Нами також відмічено, що широкий вибір різноманітного конструкторського матеріалу нагтовхує дітей на формування задуму, використання мисленневих стратегічних дій. Адже, у більшості випадків, створюючи споруду за задумом, деякі діти не можуть сказати нічого, поки не побачать матеріал, з якого можна побудувати даний предмет. Так, наприклад, після того, як Настя М. оглянула пропонуванний природний матеріал, вона сказала: “Я багато можу зробити, ми з мамою всіляке виготовляємо”.

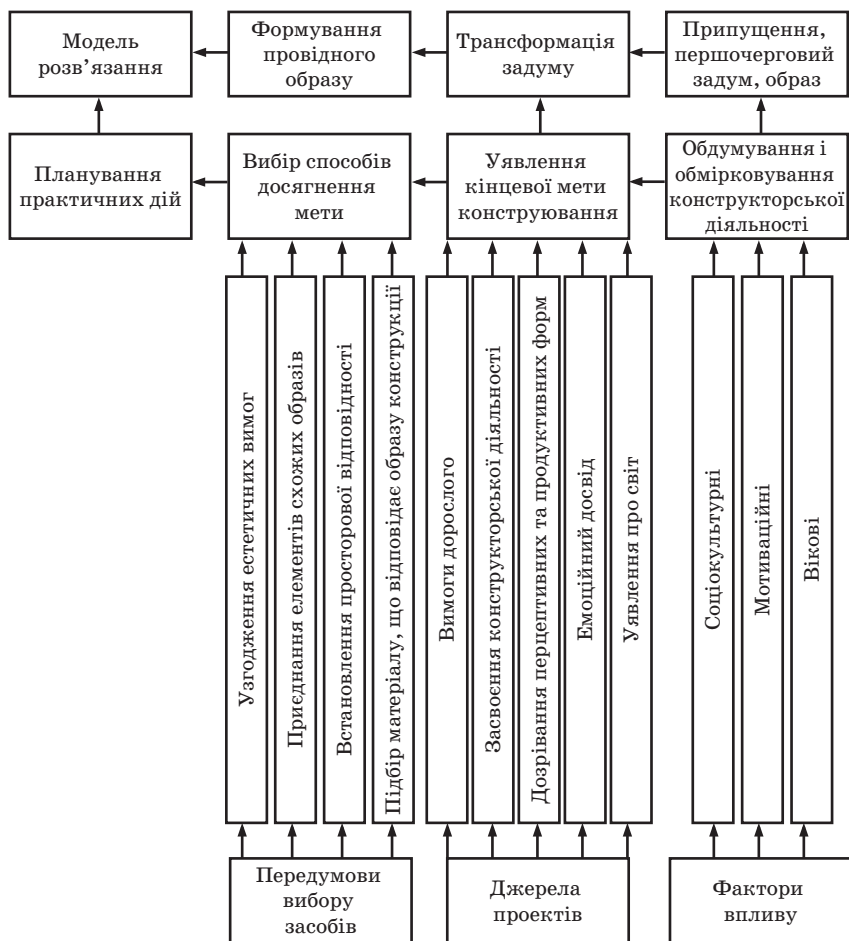

Рис. 1. Схема структури формування гіпотези розв'язку дошкільниками творчих задач на конструювання

Інші діти починають розповідати про реальний предмет, який вони колись бачили. Конструюючи з геометричного конструктора снігову бабу, Тарас Т. (мол. група) згадує: “Вона буває взимку”. Треті – описують деякі способи конструювання. Найчастіше діти називають основні частини предметів, тобто відтворюють ті знання, які вони отримали. Аня К. розповідає: “Шипочки – це будуть ялинки, з шкаралупи – їжачки”. Під час виконання завдання “Об’ємна скульптура” Софія П. називає знайомі їй речі: “Можна

побудувати стільчики, пірамідки, будиночки і знаки” і т. п.

У більшості випадків ми спостерігали позитивний настрій дошкільників. Творча конструкторська діяльність викликала піднесений емоційний стан, діти інколи коментували: “Мені подобається така робота”, деякі під час виконання творчих завдань навіть приспівували (Настя С., Максим С. (ст. група), Настя М. (сер. група)).

Висновок. З метою подальшої оптимізації творчого процесу та розвитку творчого конструювання дошкільників під час організації їх творчої конструкторської діяльності має бути враховано ряд характеристик формування задуму конструкторської діяльності, його вікові особливості.

Можливість створювати задуми формується у дитини під час активної діяльності й завдяки самій діяльності. Характерною особливістю процесу формування задуму дошкільників є те, що у більшості випадків саме у ході практичної діяльності діти обдумують та формують проект, задум конструювання. Вихідним при створенні задуму є аналоги, зразки, що виникають на основі попереднього досвіду, сприймання предметів дійсності.

Перший задум дитини часто є нестійким. Здібність створювати задум розвивається поступово, протягом усього дошкільного дитинства. Реалістичність проектів дошкільників підвищується пропорційно їх віку, а оригінальність і виразність задумів мають тенденцію з віком до зниження.

Створення задуму конструкторської діяльності дошкільників пов’язане із застосуванням послідовних розумових дій на рівні тенденцій. Найбільш поширеними у формуванні конструкторського задуму дітей є мисленеві тенденції, що пов’язані з пошуком подібних структур (форми, кольору тощо) до знайомих раніше предметів, конструкцій. Припущення, що визначається мисленевими діями, допомагає проектувати розв’язання задачі, обмірковувати та намічати послідовність, етапність процесу конструювання.

Перспективою наших досліджень є вивчення особливостей апробації, втілення дітьми творчого задуму завдань на конструювання та визначення шляхів оптимізації, розвитку творчого процесу розв’язання дошкільниками творчих завдань в цілому.

Список використаних джерел

1. Давидчук А. Н. Развитие у дошкольников конструктивного творчества / А. Н. Давидчук – 2-е изд. – М.: Просвещение, 1976. –

79 с.

2. Игнатьев Е. И. Психология изобразительной деятельности детей / Е. И. Игнатьев. – [2-е изд., доп.]. – М. : Учпедгиз, 1961. – 222 с.
3. Завгородняя Е. В. Психология формирования художественного замысла (на материале изобразительной деятельности) : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.01 / Е.В.Завгородняя. – К., 1992. – 142 с.
4. Моляко В. А. Психология решения школьниками творческих задач / В.А. Моляко – К.: Радянська школа, 1983. – 94 с.
5. Полуянов Ю. А. Дети рисуют. Педагогический всеобуч родителей / Ю. А. Полуянов. – М. : Педагогика, 1988. – 176 с. : ил. – (Педагогика – родителям).

In the paper the specificity of formation of a plan of children of preschool age is given. The characteristic features of a creative plan of preschool children, laws of its formation in design activity from a position the strategy approach are investigated.

Keywords: creative activity, preschool child, children's designing, plan.

Отримано: 23.06.2010

УДК 159.9

Н.І. Буркало, І.В. Ващенко

Соціально-психологічні особливості статоворольової ідентифікації підлітків

У статті висвітлюються соціально-психологічні особливості статоворольової ідентифікації підлітків. На основі теоретико-експериментального дослідження можна стверджувати, уявлення про психологічні закономірності і механізми статоворольової ідентифікації сучасних підлітків залежать від етнічних стереотипів.

Ключові слова: статоворольова ідентифікація, підліток, жінка, чоловік, етнічні стереотипи, статева роль, сім'я, мігрант, статева соціалізація, андрогінність, хлопець, дівчина.

В статье освещаются социально-психологические особенности полоролевой идентификации подростков. На основе теоретико-экспериментального исследования, можно утверждать, что представления о психологических закономерностях и механизмах полоролевой идентификации современных подростков зависят от этнических стереотипов.